

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีรูปแบบการวิจัยเป็นแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ซึ่งผลการวิจัยและพัฒนาจะนำเสนอความสำคัญ คือ

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. ผลการดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ผลการประเมินการพัฒนาต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน ตลอดจนของครัวเรือนในชุมชน ในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ผลการศึกษาได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการกำหนดกรอบแนวคิดและยุทธวิธีในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ถ้ำลอด ซึ่งผลการศึกษาจะนำเสนอความสำคัญดังนี้

- 1.1 ลักษณะทั่วไปทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจในชุมชนบ้านถ้ำลอด
- 1.2 ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
- 1.3 ผลการวิเคราะห์ความรู้ เจตคติและการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านถ้ำลอด

1.4 ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านถ้ำลอดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1 ลักษณะทั่วไปทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจในชุมชนบ้าน ถ้ำลอด

จากการศึกษาลักษณะทั่วไปทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจของบ้านถ้ำลอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าเป็นชุมชนที่มีครัวเรือนทั้งหมด 250 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ ประกอบอาชีพหลักเกษตรกรรม โดยปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด อย่างไรก็ตามเนื่องจากสถานที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่สูง จึงทำให้ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ประกอบกับการที่ชุมชนอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่าสำนักอนุรักษ์ทรัพยากร กรมป่าไม้ จึงทำให้ไม่สามารถขยายพื้นที่การเพาะปลูกได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งได้อพยพไปทำงานในเมืองแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร ซึ่งงานที่ทำส่วนใหญ่เป็นแรงงานก่อสร้าง ขายของหน้าร้านและรับจ้างทั่วไป จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่เพาะปลูกและการขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะฤดูแล้งทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพิงอาหาร โดยเฉพาะผักผลไม้จากภายนอกชุมชน โดยภาพรวมฐานะทางเศรษฐกิจของภายในชุมชนมีฐานะยากจน

1.2 ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ในด้านของการท่องเที่ยวในชุมชนพบว่าได้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 ซึ่งนักท่องเที่ยวระยะแรก ๆ เป็นนักท่องเที่ยวผจญภัยชาวต่างประเทศ ต่อมาได้ขยายวงกว้างออกไปดังนั้นมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ การเที่ยวชมถ้ำลอด และการท่องเที่ยวเดินป่า เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้จึงกำหนดให้สมาชิกในชุมชนหารายได้เสริม โดยให้ครัวเรือนส่งสมาชิกครัวเรือนละ 1 คน ส่วนใหญ่มักเป็นแม่บ้าน เข้าร่วมกลุ่มกันเพื่อให้บริการเข้าตะเกียงนำนักท่องเที่ยวเข้าชมถ้ำ โดยคิดค่าบริการ 100 บาท/ตะเกียง สำหรับนักท่องเที่ยว 4 - 5 คน ปัจจุบันกลุ่มตะเกียงมีสมาชิกทั้งหมด 82 คน และเนื่องจากถ้ำมีลักษณะเป็นถ้ำขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนบางถ้ำ

จึงมีกลุ่มผู้ให้บริการเช่าแพนำนักท่องเที่ยวชมถ้ำ ซึ่งสมาชิกแพส่วนใหญ่เป็นชาย มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 55 คน

ในด้านรายได้พบว่าผันแปรไปตามปริมาณนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูการท่องเที่ยวก็จะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่บางฤดูมีนักท่องเที่ยวจำนวนน้อยมาก โดยปกติค่าเช่าตะเกียง 100 บาท จะถูกหักเก็บเข้ากองทุนหมู่บ้านเพื่อพัฒนาชุมชน 10 บาท ดังนั้นสมาชิกจึงได้เงิน 90 บาท ต่อการนำเที่ยวถ้ำ 1 ครั้ง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาต้นทุนพบว่าสมาชิกในชุมชนต้องซื้อตะเกียงจำพวกยาราคา ใบละ 1,500 บาท และในการนำเที่ยวต้องใช้น้ำมันก๊าดเป็นเชื้อเพลิงโดยมีค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ย 10 บาท/เที่ยว จากการพิจารณารายได้ดังกล่าวพบว่า สมาชิกในชุมชนมีรายได้สุทธิจริง ๆ ประมาณ 80 บาท/เที่ยว ซึ่งเงินจำนวนนี้อาจจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนแล้ว จะเห็นว่ามีจำนวนสูงมากกว่าค่าจ้างแรงงานในชุมชนซึ่งโดยเฉลี่ยประมาณ 50 บาท/วัน อย่างไรก็ตามเงินรายได้ดังกล่าวขึ้นกับจำนวนนักท่องเที่ยวโดยบางวันสามารถให้บริการถือตะเกียงนำเที่ยวถ้ำ 2 - 3 รอบ/วัน ในขณะที่บางฤดูกาลต้องใช้เวลา 2 - 3 วันจึงจะมีโอกาสได้ให้บริการตะเกียงแก่นักท่องเที่ยว

กรณีกลุ่มให้บริการล่องแพชมถ้ำพบว่ามีรายได้จากการให้บริการล่องแพ 100 บาท/เที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 4 คน กรณีล่องแพทั้งไปและกลับ นักท่องเที่ยวต้องจ้างเพิ่มอีก 100 บาท ส่วนต้นทุนสำคัญคือค่าทำแพไม้ไผ่ ซึ่งสามารถใช้ได้นานหากไม่หลุดไปกับสายน้ำในช่วงน้ำหลาก นอกจากนั้นผู้ให้บริการแพต้องมีไฟฉายซึ่งนิยมใช้หม้อแบตเตอรี่ขนาดเล็ก ราคาถูกละ 300 บาท การใช้แบตเตอรี่จำเป็นต้องมีการชาร์จไฟเป็นประจำโดยต้องเสียค่าใช้จ่ายครั้งละ 5 บาท ซึ่งสามารถใช้ได้นาน 2 วัน

นอกจากการใช้บริการตะเกียงนำเที่ยวถ้ำ และการให้บริการล่องแพแล้ว ยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การขายอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก ที่พัก และการรับจ้างแบกของในกิจกรรมการท่องเที่ยวเดินป่า แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวสมาชิกในชุมชนไม่ได้เป็นผู้ประกอบการ แต่กิจกรรมดังกล่าวก็มีส่วนสำคัญในการจ้างแรงงานในชุมชน และมีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดการหมุนเวียนรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

โดยสรุปจากที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านถ้ำลอดได้เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวสำคัญคือถ้ำลอด และสภาพป่าเขาตลอดจนประเพณีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท่องเที่ยวที่ห่างไกลจากเมือง

ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญคือการเที่ยวชมถ้ำลอดและการท่องเที่ยวเดินป่า สภาพเงื่อนไขด้านการเกษตรที่มีปัญหาด้านน้ำ และการไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลให้ประชาชนในชุมชนโดยภาพรวมมีฐานะยากจน สมาชิกชุมชนส่วนหนึ่งย้ายถิ่นออกไปทำงานรับจ้างในเมืองแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร จากการที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนโดยเฉพาะการเที่ยวถ้ำลอดเป็นจำนวนมากส่งผลให้สมาชิกในชุมชน มีอาชีพรองคือ การให้เช่าตะเกียงและล่องแพน้ำเที่ยวกว๊าน โดยที่ถ้ำลอดอยู่ในเขตศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่า ของกรมป่าไม้ ทำให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปจัดระเบียบการนำเที่ยวถ้ำลอดให้สมาชิกกลุ่มตะเกียงและกลุ่มแพ่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การให้เช่าตะเกียงและเช่าแพน้ำเที่ยวกว๊านสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนและนับได้ว่าสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน แต่เป็นเพียงการให้บริการเช่าตะเกียงและเช่าแพเท่านั้น ยังไม่สามารถจะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวได้ ในขณะเดียวกันจากการศึกษากระบวนการเกิดกลุ่ม และกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มไม่มีความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะหากพิจารณาถึงแนวคิดหลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นให้การท่องเที่ยวสามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะประเด็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยครอบคลุมตั้งแต่มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สถานที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ของการท่องเที่ยวในชุมชนถ้ำลอดจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อย่างไรก็ตามการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นเป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านถ้ำลอด เป็นการศึกษาในระดับชุมชน (community level) ที่ไม่ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของครัวเรือนในชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนโดยเฉพาะประเด็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

ผลจากการศึกษาลักษณะของประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านถ้ำลอด (ข้อ 1.1) สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนบ้านถ้ำลอดมีการรวมตัวกันในลักษณะ คล้ายสหกรณ์ภายใต้การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ กรมป่าไม้ เพื่อให้บริการเช่าตะเกียงนำเที่ยว ถ้ำลอด และให้บริการเช่าแพล่องเที่ยวชมถ้ำซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอนุญาตให้ ครวเรือนในชุมชนถ้ำลอดส่งสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมได้ครัวเรือนละ 1 คน ดังนั้นในการศึกษา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจึงวิเคราะห์ผ่านหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ในระดับครัวเรือน (household level) จึงสะท้อนความเป็นจริงได้ดีที่สุด

1.3 ผลการวิเคราะห์ความรู้และเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ หัวหน้าครัวเรือนและการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของหัวหน้าครัวเรือนเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน ชุมชน โดยเฉพาะหากหัวหน้าครัวเรือนซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว การมีส่วนร่วมในการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ยาก ในขณะเดียวกันหากสมาชิกในชุมชนมี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในด้านหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยว เชิงนิเวศและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งมีเจตคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว เชิงนิเวศแล้วการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนย่อมสามารถ ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งผลการศึกษาความรู้ เจตคติต่อการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านถ้ำลอด ตลอดจนการมีส่วนร่วมของครัว เรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ปรากฏดังนี้

1.3.1 ผลการศึกษาความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของหัวหน้าครัวเรือน ในชุมชนถ้ำลอด

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งมุ่งเน้นการท่องเที่ยว ถ้ำลอดเชิงนิเวศพบว่าประชาชนในชุมชนถ้ำลอดได้ค่าคะแนนความรู้เฉลี่ย 4.74 คะแนนจาก คะแนนเต็ม 10 คะแนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโดยภาพรวมหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดส่วน ใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อย โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับ สภาพการเกิดขึ้น และการเสื่อมโทรมของถ้ำลอดที่เกิดจากการท่องเที่ยว จำนวนและ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยว และการรับรู้

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ทั้งในด้านการวางแผนการท่องเที่ยว การจัดทำป้ายสื่อความหมายและการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับถ้ำลอด ประเพณีและวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนแก่นักท่องเที่ยว ดังรายละเอียด ใน ตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดจำแนกตามความรู้ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเด็นข้อคำถาม	ผู้ตอบถูก		ผู้ตอบผิด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	61	34.86	114	65.14
2. การที่นักท่องเที่ยวเก็บก้อนหินที่อยู่ในถ้ำลอดออกไปเป็นที่ระลึกไม่ส่งผลกระทบต่อถ้ำ	77	44.00	98	56.00
3. ถ้ำลอดเป็นถ้ำที่ยังมีปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น เกิดหินงอก หินย้อย ตลอดเวลาจึงควรแนะนำให้ นักท่องเที่ยวระมัดระวัง	71	40.58	104	59.42
4. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในช่วงเทศกาลเป็นจำนวนมากไม่ส่งผลเสียต่อถ้ำ	58	33.14	117	66.86
5. สมาชิกที่ให้เขาตะเกียงชมถ้ำไม่จำเป็นต้องอธิบายความรู้เกี่ยวกับถ้ำลอดแก่นักท่องเที่ยว	82	46.86	93	53.14
6. นักท่องเที่ยวต้องระมัดระวังอันตรายในการท่องเที่ยวไม่ใช่หน้าที่ของคนลากแพที่ต้องบอกทุกๆ ครั้ง	74	42.29	101	57.71
7. สมาชิกในชุมชนไม่ควรเข้าไปจัดการเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวในชุมชนเพราะเป็นหน้าที่ของผู้นำ ชุมชน	79	45.14	96	54.86

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นข้อคำถาม	ผู้ตอบถูก		ผู้ตอบผิด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
8.การจัดทำป้ายสื่อความหมายในการเที่ยวไม่มี ความจำเป็นเพราะนักท่องเที่ยวมีความรู้ดีอยู่ แล้ว	83	47.43	92	52.57
9.การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวป็นหน้าผาหรือปีนถ้ำ เป็นสิ่งที่ดีเพราะจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้ามา เที่ยวในชุมชนเป็นจำนวนมาก	86	49.14	89	50.86
10.การดูแลรักษาความสะอาดบริเวณหน้าถ้ำและ ภายในถ้ำเป็นหน้าที่กรรมการหมู่บ้านเพราะมี เงินกองทุนอยู่แล้ว	34	13.43	121	69.14

ค่าเฉลี่ย = 4.74 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 2.11 สูงสุด 8 ต่ำสุด = 2

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นภาพรวมของความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ
หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดให้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงได้แบ่งระดับความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศของประชาชนในชุมชนถ้ำลอดออกเป็น 3 ระดับ คือมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศต่ำ (ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนรวม) มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศปานกลาง (ได้คะแนนร้อยละ 50 – 75 ของคะแนนรวม) และมีความรู้เกี่ยวกับการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูง (ได้คะแนนสูงกว่าร้อยละ 75 ของคะแนนรวม) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า
หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 67.34) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่ำ รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ปานกลาง (ร้อยละ 24.55) และมีประชาชนในชุมชนถ้ำลอดเพียงร้อยละ 8.11 เท่านั้นที่มีความ
รู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูง ดังรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดจำแนกตามระดับความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระดับความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่ำ (ต่ำกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนรวม)	118	67.34
กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปานกลาง (ร้อยละ 50 – 75 ของคะแนนรวม)	43	24.55
กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูง (สูงกว่าร้อยละ 75 ของคะแนนรวม)	14	8.11
รวม	175	100

1.3.2 ผลการศึกษาเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอด

จากการศึกษาเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดพบว่าโดยภาพรวมหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดส่วนใหญ่มีเจตคติที่ดีปานกลางค่อนข้างต่ำต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยส่วนใหญ่ เห็นว่าการท่องเที่ยวในชุมชนสามารถ แก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน การดูแลสุขภาพสภาพแวดล้อม การกำหนดระเบียบแนวปฏิบัติในการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามยังมีบางประเด็นที่หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดยังมีเจตคติที่ไม่ค่อยดีนัก โดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน การอธิบายหรือให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบและความเสื่อมโทรมของถ้ำลอด การส่งเสริมการท่องเที่ยว ถ้ำลอดให้มีลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการแนะนำและป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ดังรายละเอียดในตาราง 3

ตาราง 3 ร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดจำแนกตามเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1.การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	21.11	19.67	34.87	14.13	10.22
2.การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สามารถทำให้เกิดขึ้นได้	17.16	20.42	22.67	21.53	18.22
3.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถจูงใจให้นัก ท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของถ้ำลอดและวัฒน- ธรมท้องถิ่น	23.14	26.13	26.11	15.49	9.13
4.การท่องเที่ยวในชุมชนสามารถแก้ปัญหา ความยากจนในชุมชนได้	19.93	30.18	32.35	10.03	7.51
5.ผู้นำเที่ยวควรอธิบายถึงผลกระทบและ ความเสี่ยงของนักท่องเที่ยว	8.13	14.11	24.12	30.52	23.12
6.สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการ กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน	7.04	19.29	33.65	29.16	10.86
7.การท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินเป็นหลัก ไม่จำเป็นต้องได้อะไร มากกว่านี้	31.49	29.06	21.14	1.12	7.09
8.การนำขยะทุกชิ้นออกจากถ้ำหลังจากนัก ท่องเที่ยวทิ้งไว้เป็นสิ่งยุ่งยากไม่สามารถ ปฏิบัติได้	11.39	24.52	31.64	18.93	13.52
9.การท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติใน บริเวณป่ารอบ ๆ ถ้ำลอดเป็นเรื่องหนัก เหนื่อย ไม่มีประโยชน์	14.38	21.25	36.14	18.85	9.38
10.การกำหนดระเบียบ แนวปฏิบัติในการท่อง เที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวรำคาญและไม่มา เที่ยวอีก	11.16	22.95	30.53	18.47	16.89

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
11. การติดตามและดูแลพฤติกรรมนักท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิดจะช่วยแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมได้	8.38	13.44	36.12	35.16	6.90
12. การท่องเที่ยวในชุมชนไม่ใช่สาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม	14.52	26.38	35.14	14.47	9.49
13. สมาชิกในชุมชนต้องถือว่าเป็นภาระกิจของทุกคนในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม	20.56	25.13	30.14	16.15	8.02
14. การแนะนำและชี้แจงการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวก่อนเข้าชมถ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์เสียเวลา	15.16	27.13	39.41	9.39	8.91
15. การป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนที่ให้บริการนำเที่ยว	10.92	26.12	34.66	23.91	4.39

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับเจตคติของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชน ถ้าลดต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้าลดออกตามระดับเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพบว่าประชาชนในชุมชนถ้าลดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.32) มีเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับปานกลาง รองลงมา (ร้อยละ 29.35) เป็นกลุ่มที่มีเจตคติที่ไม่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีเพียงร้อยละ 18.33 เท่านั้น ที่มีเจตคติที่ดีมากต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังรายละเอียดในตาราง 4

ตาราง 4 ร้อยละของประชาชนในชุมชนถ้ำลอดจำแนกตามระดับเจตคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระดับความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มเจตคติที่ไม่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	106	60.32
กลุ่มที่มีเจตคติที่ดีปานกลางต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	51	29.35
กลุ่มที่มีเจตคติที่ดีมากต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	18	10.33
รวม	175	100

13.3 ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ในด้านของการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม้ว่าการที่ครัวเรือนสามารถส่งสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มเพื่อให้บริการเข้าตะเกียงและให้บริการเช่าแพนำเที่ยวถ้ำลอดจะเป็นการสะท้อนความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่การมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นการมีส่วนร่วมในการให้บริการและมีส่วนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในระดับหนึ่งเท่านั้นไม่ได้ครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาและหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องครอบคลุมตั้งแต่การติดตามข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเจรจาต่อรอง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอนการวางแผน การท่องเที่ยวในชุมชน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการทั้งในด้านการนำเที่ยว การให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การมีส่วนได้รับประโยชน์หรือรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบผลการดำเนินงานมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และตรวจสอบการยอมรับร่วมกันในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งในส่วนที่สมาชิกในชุมชนควรได้รับ และส่วนที่ต้องสะสมในชุมชนเพื่อนำกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้ยั่งยืนต่อไป

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนบ้านถ้ำลอดพบว่าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดมีส่วนร่วมน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน (ร้อยละ 38.88) การสำรวจสภาพความเสื่อมโทรมของถ้ำลอด (ร้อยละ 56.33) การให้คำอธิบายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำลอด (ร้อยละ 31.24) การรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน (ร้อยละ 36.33) และการแนะนำแนวปฏิบัติตามของนักท่องเที่ยวก่อนการนำเที่ยวและระหว่างการนำเที่ยวถ้ำลอด (ร้อยละ 54.18) อย่างไรก็ตามมีบางประเด็นที่แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนมีส่วนร่วมค่อนข้างมากคือประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการให้บริการเช่าตะเกียงและเช่าแพนำเที่ยวถ้ำ (ร้อยละ 58.00) การมีส่วนได้รับรายได้จากการนำเที่ยวชมถ้ำลอด (ร้อยละ 34.16) และกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนมีส่วนในการกระจายรายได้ให้ครัวเรือนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น (ร้อยละ 49.83) ดังรายละเอียดในตาราง 5

ตาราง 5 ร้อยละของครัวเรือนในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนถ้ำลอด

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนเคยเข้าร่วมประชุมในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน	22.99	48.66	28.35
2. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการให้บริการตะเกียงนำชมถ้ำ	58.00	30.69	11.31
3. ครัวเรือนท่านมีส่วนได้รับรายได้จากการนำนักท่องเที่ยวชมถ้ำลอด	34.16	36.53	29.31
4. สมาชิกในครัวเรือนท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดสภาพบริเวณถ้ำลอด	28.74	29.15	42.11
5. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน	26.60	34.52	38.88
6. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมให้บริการล่องแพนำเที่ยวถ้ำ	34.49	40.09	25.42
7. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนสำรวจสภาพความเสื่อมโทรมของถ้ำลอด	14.53	29.14	56.33

ตาราง 5 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
8. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนท่านมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับผลทางลบของการท่องเที่ยวในชุมชน	12.44	21.25	66.21
9. ท่านหรือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้คำอธิบายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำลอดแก่นักท่องเที่ยว	29.47	39.29	31.24
10. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในชุมชน	10.37	29.53	60.10
11. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวในบริเวณถ้ำและในชุมชน	20.01	32.61	47.38
12. การท่องเที่ยวในชุมชนมีส่วนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในครัวเรือนท่านดีขึ้น	49.83	27.65	22.52
13. ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนท่านเคยเข้าร่วมอบรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเที่ยวในชุมชน	16.23	52.58	31.19
14. ท่านหรือสมาชิกในชุมชนเคยรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน	29.52	34.15	36.33
15. ท่านหรือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแนะนำแนวปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวก่อนและระหว่างการนำเที่ยว	14.90	30.92	54.18

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนถ้ำลอดได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงได้แบ่งครัวเรือนออกตามระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน พบว่าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 46.86) มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนน้อย รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมปานกลาง (ร้อยละ 30.86) และกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนมาก (ร้อยละ 22.28) ตามลำดับ ดังรายละเอียดในตาราง 6

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนในชุมชนบ้านถ้ำลอด จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่มีส่วนร่วมน้อย	82	46.86
กลุ่มที่มีส่วนร่วมปานกลาง	54	30.86
กลุ่มที่มีส่วนร่วมมาก	39	22.28
รวม	175	100

นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มตะเกียง ประธานกลุ่มล่องแพ และประชาชนในชุมชนถ้ำลอดพบว่าในชุมชนถ้ำลอดยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเดินป่า (Trekking tour) การให้บริการบ้านพัก การให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม ที่สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำลอดไม่มีส่วนร่วมเลย โดยผู้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นนายทุน หรือผู้ประกอบการภายนอกชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเดินป่ามักมีนักท่องเที่ยวค่อนข้างหนาแน่นแทบทุกฤดูกาล ดังนั้นหากครัวเรือนหรือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวก็จะสามารถสร้างรายได้แก่ครัวเรือนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

1.4 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลจากการจัดประชุมเสวนากลุ่ม (Focus group discussion) ประชาชนในชุมชนบ้านถ้ำลอดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและความต้องการในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนบ้านถ้ำลอดประสบปัญหาในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือนที่สำคัญมีดังนี้

1.4.1 ปัญหาและความต้องการในระดับชุมชน

จากการประชุมเสวนากลุ่มประชาชนในชุมชนบ้านถ้ำลอดพบว่าปัญหาสำคัญในระดับชุมชนดังนี้

- 1) ปัญหาการที่ชุมชนไม่สามารถจะกำกับดูแลนักท่องเที่ยว ไกด์ และบริษัททัวร์ให้ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ขององค์กรที่กำหนดไว้เช่น

กลุ่มตะเกียง ไม่สามารถบังคับหรือดำเนินมาตรการให้นักท่องเที่ยวหรือบริษัททัวร์ให้ใช้บริการ
เช่าตะเกียงได้อย่างทั่วถึง

“ไกด์บางคนก็นำพานักท่องเที่ยวมาแอ่วถ้า บางคน
เอาไฟฉายมาเอง และพานักท่องเที่ยวไปแอ่วถ้า
โดยไม่เช่าตะเกียง.... หมู่เฮาก็บู้จะทำอย่างใด
บางกลุ่ม 10 กว่าคน แต่ขอตะเกียงดวงเดียว..”

เช่นเดียวกับกลุ่มเช่าแพลงชมถ้ำก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน โดยไม่
สามารถบังคับหรือดำเนินมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ หากนักท่องเที่ยวไม่ให้ความร่วมมือ
ซึ่งจะพบเสมอที่บริษัททัวร์ได้นำเรือแคนูติดไปด้วย และพานักท่องเที่ยวพายเรือแคนูล่องชมถ้ำ
โดยชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วม โดยพฤติกรรมเหล่านี้มักเป็นการดำเนินการของบริษัทหรือไกด์ที่มี
ความคุ้นเคยกับพื้นที่อยู่ก่อนจึงสามารถพานักท่องเที่ยวเข้าชมโดยไม่ต้องใช้บริการของ
ประชาชนในท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมานอกจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่นไม่มีรายได้แล้ว ยังไม่
สามารถกำกับดูแลพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในระหว่างเที่ยวชมถ้ำ ปัญหาการทำลายสภาพ
แวดล้อมภายในถ้ำ การขีดเขียน เขี่ยบ่ย์ในพื้นไม้เปราะบาง การเก็บหินและทิ้งขยะภายใน
แหล่งท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นส่งผลให้ถ้ำลodedซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของ ชุมชน
บ้านถ้ำลodedเกิดความเสื่อมโทรม

2) ปัญหาการท่องเที่ยวเดินป่า (Trekking tour) ที่เกิดขึ้น
และดำรงอยู่ในชุมชนมานานแต่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ที่ดำเนินการคือ
บริษัททัวร์ที่อาศัยคนในชุมชนท้องถิ่นเปิดเส้นทางในระยะแรกหลังจากนั้นบริษัทก็จะมีไกด์
ดำเนินการเองทั้งหมด บางบริษัทพานักท่องเที่ยวเดินป่าและสำรวจถ้ำซึ่งเป็นถ้ำขนาดเล็กที่มี
อยู่ทั่วไป เป็นการท่องเที่ยวเดินป่าแบบผจญภัยซึ่งบางครั้งทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย และ
บางครั้งมักพานักท่องเที่ยวไปเกี่ยวซุงหรือใช้ยาเสพติด ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือความเป็น
ธรรมในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวว่าประชาชนในชุมชนควรมีสิทธิหรือต้องมีส่วนในการได้
รับประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในส่วนของถ้ำ ป่าเขา และวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือ
ไม่อย่างไร ประชาชนในชุมชนถ้ำลodedเห็นว่าทุกวันนี้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าไปเที่ยวใน
ชุมชนซึ่งมีเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ไม่เที่ยวชมถ้ำลodedและพวกเขามีโอกาสได้รับรายได้ แต่
นักท่องเที่ยวอีกส่วนหนึ่งมุ่งท่องเที่ยวเดินป่า โดยที่ประชาชนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม

ดังกล่าว ประชาชนในชุมชนแม้ว่าหากได้มีส่วนร่วมก็อาจช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือนให้ดีขึ้นได้

3) ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณหลังเขาและบริเวณใกล้เคียงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงภายในถ้ำตลอดทั้งนี้เพื่อจากภายในถ้ำยังมีปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นหินงอก หินย้อย การลักลอบตัดและการบุกรุกแล้ววางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด หรือทำสวน ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของถ้ำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ประชาชนในชุมชนวิตกกังวลซึ่งความสัมพันธ์ของระบบนิเวศดังกล่าวมีเหตุผลทางเรื่องการสนับสนุนแต่ชุมชนยังไม่สามารถควบคุมหรือดำเนินมาตรการอื่นใดที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการแก้ปัญหาดังกล่าว

4) ความต้องการให้บริการที่พัก อาหาร และเครื่องดื่ม ซึ่งการให้บริการดังกล่าวปัจจุบันมีผู้ประกอบการภายนอกชุมชนเป็นผู้เข้าไปให้บริการ พร้อมกับการจัดทัวร์เดินป่า ในเรื่องนี้ประชาชนมีความต้องการให้บริการแต่ไม่มีทุนดำเนินการ ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดบ้านพัก (Home stay) และไม่มีทักษะในการให้บริการด้านอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชนถ้ำลอดจึงต้องการให้คณะกรรมการหมู่บ้านหรือองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำลอดกำหนดเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยหรือเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

1.4.2 ปัญหาและความต้องการในระดับครัวเรือน

ถึงแม้ครัวเรือนจะมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนแต่จากการเสวนากลุ่มพบว่าไม่สามารถจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ครัวเรือนประสบมีดังนี้

1) สมาชิกในครัวเรือนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนโดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับถ้ำในระดับที่สามารถอธิบายหรือสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว การนำหน้าที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่น มีศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวน้อย และมักมองว่าสมาชิกในครัวเรือนมีการศึกษาน้อย ขาดความมั่นใจในการนำเสนอ หรือให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว

2) สมาชิกในครัวเรือนมีเจตคติที่ไม่ค่อยดีนักต่อนักท่องเที่ยวโดยมองนักท่องเที่ยวเป็นคนแปลกหน้า การพบปะโดยทั่วไปจึงไม่มีปัญหามากนักแต่เมื่อให้เข้าไป

แนะนำตนเอง พูดคุยหรือนำเที่ยวในลักษณะทัศนศึกษาท้องถิ่นจึงไม่ใช่สิ่งปกติธรรมดา
ประหลาด ไม่น่าสนใจ การนำเที่ยวจึงเป็นการนำตะเกียงหรือล่องแพชมถ้ำเดินตามเส้นทางที่
กำหนดเท่านั้น

โดยสรุปจากการประชุมเสวนากลุ่มประชาชนในชุมชนบ้านถ้ำลอดเกี่ยวกับ
ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สะท้อนให้เห็นปัญหา
ที่เกิดจากองค์ประกอบหลักสำคัญ 4 ประการ คือ ชุมชนขาดอำนาจต่อรองเกี่ยวกับการจัดการ
ท่องเที่ยวในชุมชน ครัวเรือนของสมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวในชุมชน ศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศักยภาพ
ในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนน้อยไม่พอเพียงต่อการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ผลการดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในชุมชน

จากผลการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการใน
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน โดยครอบคลุมตั้งแต่ลักษณะทั่วไป
ทางประชากร สังคม เศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในชุมชน การศึกษาความรู้และเจตคติต่อ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหัวหน้าครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของ
ครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนและสภาพปัญหาความต้องการในการมี
ส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการวิจัยทั้งหมดรวมทั้งการทบทวนแนวคิดทฤษฎี
ที่เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิดและกระบวนการ
พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอ
(propositions) ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้าน
ถ้ำลอดดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญ (necessary condition) และพอเพียง (sufficiency condition) ต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นอยู่กับศักยภาพหรือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการต่อรองและจัดระบบการท่องเที่ยวในชุมชน

3) นอกจากองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว ครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนชุมชนบ้านถ้ำลอดที่มีความต้องการในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนจึงจะสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4) ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นสิ่งที่เสริมสร้างหรือพัฒนาขึ้นมาได้ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หากได้รับการจัดสภาพการณ์ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ประกอบด้วย การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การประชุมเสวนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน (loeusgroup discussion) การฝึกอบรม (training) การฝึกปฏิบัติงาน (on the job training) และการสาธิต (demonstration) ทั้งนี้คนทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ได้หากได้รับการยอมรับและมีโอกาสในการฝึกฝนเรียนรู้

เพื่อให้เห็นภาพการเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมสามารถนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาได้ดังแผนภาพ 2

จากกรอบแนวคิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านถ้ำลอดแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ ด้านความสามารถในการต่อรองและจัดระบบการท่องเที่ยวใน ชุมชน ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศและศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนให้กับชุมชนซึ่งในการพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวปรากฏผลดังนี้

2.1 ผลการพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชุมชนให้มีอำนาจในการต่อรองกัน กลุ่มผลประโยชน์โดยเฉพาะบริษัทนำเที่ยว ไกด์ ผู้ประกอบการภายนอกชุมชน รวมทั้งนำท่องเที่ยวให้ปฏิบัติตามระเบียบกติกาของชุมชนที่กำหนดขึ้น ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เริ่มจากการส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรที่มีอยู่เดิมในชุมชนคือกลุ่มผู้ให้บริการตะเกียง และกลุ่มผู้ให้บริการเช่าแพ เป็นฐานในการดำเนินงาน โดยจัดประชุมเสวนากลุ่มเพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม การศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชนตั้งแต่ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การทุจริตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในถ้ำลอด การวางแผนการแก้ปัญหา การวางแผนการจัดระบบการนำเที่ยวในชุมชน การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมให้การให้บริการนักท่องเที่ยว และการสำรวจ ประเมินผลการท่องเที่ยวในชุมชนต่อสมาชิกในชุมชนและสภาพแวดล้อม

การส่งเสริมให้มีการปรับโครงสร้างการบริหารกลุ่มให้เกิดความชัดเจนในรูปของคณะกรรมการ การคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงาน และการปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่มีอยู่เดิมให้มีความครอบคลุม ชัดเจน และปฏิบัติได้ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกทุกคนรับรู้ เข้าใจถึงความสำคัญและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังของระเบียบที่จัดทำขึ้น (รายละเอียดตามภาคผนวก) นอกจากนั้นในการให้บริการควรให้สมาชิกเท่าที่มีประสบการณ์กับสมาชิกใหม่ได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจึงจัดให้สมาชิกมีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ในขณะเดียวกันมีการประชุมร่วมกันกับสมาชิกในชุมชนอื่นที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายดังกรณีประชาชนในชุมชนแม่และ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยว

เดินป่า การนั่งช้าง ล่องแก่งในชุมชนได้เข้าศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารกลุ่ม การกำหนดระเบียบ การนำเที่ยว และการฝึกปฏิบัติงานร่วมกันทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นต้น แม้ว่าในด้านการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างเครือข่ายจะไม่เห็นผลชัดเจนมากนักแต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นหรือหน่ออ่อนให้เติบโตเข้มแข็งต่อไปได้

ภายหลังการพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและจัดระบบการท่องเที่ยวในชุมชน 6 เดือน ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลการพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและจัดระบบการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการประชุมร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกกลุ่มเพื่อสรุปผลการพัฒนาร่วมกันพร้อมทั้งได้ประเมินโดยอาศัยดัชนีชี้วัด (indicators) ความเข้มแข็งองค์กรชุมชนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นซึ่งพบว่าภายหลังการพัฒนาองค์กรชุมชนในชุมชนถ้าลวดมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นในทุกมิติกล่าวคือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นร่วมกันในการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบนพื้นฐานระบบคิดของคนในชุมชนองค์กรมีโครงสร้างการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง มีการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ที่แสดงบทบาทหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องชัดเจน การเรียนรู้ร่วมกันและเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และผลของการดำเนินการของกลุ่มก่อให้เกิดการปฏิบัติงานเป็นรูปธรรมส่งผลให้สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่พึงพอใจในการดำเนินงานกลุ่มดังรายละเอียดในตาราง 7

ตาราง 7 ผลการประเมินความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้าน
ถ้าลวด

ดัชนีชี้วัด	ความชัดเจนของผลการพัฒนาที่เกิดขึ้น		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1.การส่งเสริมภูมิปัญญาและระบบคิดของคนในชุมชน			
1.1 จำนวนผู้นำทางความคิดที่เกิดขึ้น		✓	
1.2 การมีส่วนร่วมในกลุ่มของสมาชิก	✓		
1.3 เจตคติสมาชิกต่อการดำเนินงานของกลุ่ม	✓		
1.4 การยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางของกลุ่ม	✓		

ตาราง 7 (ต่อ)

ดัชนีชี้วัด	ความชัดเจนของผลการพัฒนาที่เกิดขึ้น		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
2.การกำหนดโครงสร้างและกลไกการดำเนินงานกลุ่ม			
2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์กลุ่ม	✓		
2.2 การกำหนดโครงสร้างกลุ่ม	✓		
2.3 การกำหนดกติกา ระเบียบ แนวปฏิบัติกลุ่ม	✓		
2.4 การประชุมและความโปร่งใสการดำเนินงาน	✓		
2.5 ความสม่ำเสมอของการดำเนินงานของกลุ่ม		✓	
3.การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน			
3.1 การกำหนดให้มีการประชุมเปิดโอกาสสมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน	✓		
3.2 การศึกษาเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในขณะปฏิบัติงาน		✓	
3.3 การสร้างเครือข่ายและเรียนรู้กับชุมชนอื่น			✓
4.ผลของการดำเนินงานกลุ่ม			
4.1 สมาชิกมีความขัดแย้งกันน้อยลง/แก้ปัญหาได้		✓	
4.2 กำกับดูแลและจัดระบบการนำเที่ยวในชุมชน		✓	
4.3 เอื้ออำนวยให้สมาชิกมีส่วนร่วมได้รับรายได้เพิ่มขึ้น	✓		
4.4 การดูแล รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน	✓		
4.5 การเพิ่มทุนของกองทุนและความชัดเจนในการใช้เงินกองทุน	✓		

2.2 ผลการประเมินการพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

การดำเนินการพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนได้ใช้กระบวนการอบรมการสาธิต และการฝึกปฏิบัติงาน การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ตลอดจนการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการประชุมอบรมร่วมกันเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การให้บริการนำเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างความรู้ความตระหนักในทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ถ้ำ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน การสื่อความหมาย การอำนวยความสะดวกและการดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการแนะนำนักท่องเที่ยวให้ซื้อสิ่งของหรือผลิตภัณฑ์ในชุมชน การเห็นความสำคัญและมีเจตคติที่ดีต่อการสะสมเงินเป็นกองทุนเพื่อนำกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อการสร้างเสริมรายได้และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 6 เดือน จึงมีการประเมินผลการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนจากทัศนะของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนถ้าลอดรวม 175 ครัวเรือน ปรากฏดังนี้

2.2.1 ผลการประเมินศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน

ผลการประเมินศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นภายหลังการพัฒนาโดยพิจารณาจากระเบียบปฏิบัติในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมขององค์กรชุมชนความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ซึ่งผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านถ้ำลอด ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.09) มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะด้านการจัดการองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรการ

ท่องเที่ยว การกำหนดพื้นที่ใช้สอยในพื้นที่ท่องเที่ยว และการกำหนดกฎระเบียบให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำเที่ยว นักท่องเที่ยว ร้านค้าและสมาชิกในชุมชนปฏิบัติ อย่างไรก็ตามยังมีบางประเด็นที่ยังต้องปรับปรุงพัฒนา การประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการวางแผนปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และการจัดบันทึกและสำรวจผลกระทบในทางลบต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน ดังรายละเอียดในตาราง 8

ตาราง 8 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนภายหลังการพัฒนา

ศักยภาพในการจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ระดับศักยภาพ		
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ
- การจัดการองค์การท่องเที่ยว ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว	62.09	29.55	8.36
- การกำหนดพื้นที่ทางธรรมชาติไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	32.81	55.46	11.73
- การวางแผนเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน	23.59	59.95	16.46
- การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน/กลุ่มท่องเที่ยว	54.44	62.64	12.92
- การให้คำแนะนำ และให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยว	46.72	30.49	22.79
- การป้องกันผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	61.32	18.30	20.38
- การกำหนดกฎ ระเบียบ ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติในชุมชน	50.34	37.67	11.99
- การรักษาความสะอาด การจัดเก็บขยะ/ที่ทิ้งขยะในชุมชน	47.76	32.71	19.53
- ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน	38.93	30.67	30.40
- การสำรวจผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน	20.09	56.51	23.41

นอกจากนั้น เมื่อเปรียบเทียบศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนก่อนการพัฒนากับหลังการพัฒนา พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 9.12$; $p < 0.05$) โดยภายหลังการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยศักยภาพก่อนการพัฒนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาส่งผล (treatment effect) ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ดังรายละเอียดในตาราง 9

ตาราง 9 ผลการเปรียบเทียบศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนก่อนและหลังการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว	$\bar{X}$	SD	t-value
ก่อนการพัฒนา	29.76	4.39	
หลังการพัฒนา	40.83	2.11	9.12*

* $P < 0.05$

2.2.2 ผลการประเมินศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเห็นได้ว่าการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นองค์ประกอบสำคัญองค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งการประเมินศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้พิจารณาจากการที่ชุมชนมีความสามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจในชุมชน ซึ่งอาจเป็นต้นน้ำ พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ความสามารถของชุมชนในการอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และค่าธรรมเนียมในการใช้บริการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าโดยภาพรวมภายหลังการพัฒนาชุมชนบ้านถ้ำลอดมีศักยภาพค่อนข้างสูงในการให้บริการหรือสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะความ

สามารถในการอำนวยความสะดวกความปลอดภัย และนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจต่อการจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการใช้บริการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ค่าตะเกียงนำชมถ้ำ ค่าอาหารเครื่องดื่ม และค่าเช่าแพ ส่วนประเด็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากสมาชิกในชุมชนไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร ในระยะที่ผ่านมาได้อาศัยการใช้สื่อประเภทป้าย หรือสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังรายละเอียดในตาราง 10

ตาราง 10 ร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนภายหลังการพัฒนา

ศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว	ระดับศักยภาพ		
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ
- การจัดเก็บค่าบริการที่คุ้มค่ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว	34.95	38.17	26.88
- การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	29.35	41.08	29.57
- การจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติวัฒนธรรมท้องถิ่นและเส้นทาง	40.81	38.39	20.80
- ความสามารถในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	37.11	39.58	23.31
- การสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว	28.64	50.17	21.19
- การจัดกิจกรรมที่หลากหลายและให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม	22.55	59.82	17.63
- การป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่นักท่องเที่ยว	49.33	32.99	17.68

นอกจากนั้นได้ทำการเปรียบเทียบผลการประเมินศักยภาพของชุมชนในการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อนการพัฒนาและหลังการพัฒนา พบว่า ศักยภาพของชุมชนในการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อนและหลังการพัฒนา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 5.43$; $P < 0.05$) โดยภายหลังการพัฒนาชุมชนมีศักยภาพในการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนามีประสิทธิผลต่อการพัฒนา ศักยภาพชุมชนในการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังรายละเอียดในตาราง 11

ตาราง 11 ผลการเปรียบเทียบศักยภาพชุมชนในการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก่อนและหลังการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว	X	SD	t-value
ก่อนการพัฒนา	11.28	3.39	
หลังการพัฒนา	19.67	2.95	5.43*

* $P < 0.05$

2.2.3 ผลการประเมินศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

การที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นับเป็นเงื่อนไขสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะนอกจากจะช่วยให้เกิดการกระจายรายได้และสร้างเสริมรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นการพิจารณาการได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งในด้าน

รูปแบบของการกระจายรายได้ การจ้างแรงงานในชุมชนกลุ่มหรือจำนวนสมาชิกในชุมชนที่ได้รับประโยชน์ และการสะสมเงินรายได้เป็นกองทุนในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พบว่าโดยภาพรวมชุมชนบ้านถ้ำลอดมีความสามารถส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนและมีส่วนร่วมรับประโยชน์หรือมีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น รายได้จากค่าเช่าตะเกียงนำเที่ยวถ้ำลอด ค่าเช่าแพ ค่า่อแพ และการจำหน่ายอาหาร ตลอดจนของที่ระลึก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการผลิตสินค้าพื้นบ้านจำหน่ายเป็นของที่ระลึกน้อย สิ่งของที่ระลึกที่วางจำหน่ายมักเป็นสินค้าที่ซื้อจากท้องถิ่นอื่นมาจำหน่าย นอกจากนั้นยังมีบางส่วนเห็นว่าชุมชนยังมีศักยภาพต่ำในการได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชน ดังรายละเอียดในตาราง 12

ตาราง 12 ศักยภาพของชุมชนด้านการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

ศักยภาพในการกระจายรายได้	ระดับศักยภาพ		
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ
- สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว	46.51	42.11	11.38
- องค์การชุมชนเป็นผู้วางกติกาและกำหนดราคาค่าบริการ	63.49	26.65	9.86
- การแนะนำให้นักท่องเที่ยวซื้อสิ่งของที่ผลิตหรือจำหน่ายในชุมชน	29.57	30.29	40.14
- การนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	43.66	46.71	9.63
- การกำหนดสัดส่วนรายได้เพื่อสะสมไว้พัฒนาชุมชน	30.45	56.23	13.32
- ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเหมาะสม	29.58	59.03	11.39
- การผลิตสินค้าพื้นบ้านจำหน่ายเป็นของที่ระลึก	17.98	33.87	48.15

นอกจากนั้นได้ทำการเปรียบเทียบศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนก่อนการพัฒนากับหลังการพัฒนาพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 8.86$; $P < 0.05$) โดยภาพหลังการพัฒนาชุมชนมีศักยภาพในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนามีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน ดังรายละเอียดในตาราง 13

ตาราง 13 ผลการเปรียบเทียบศักยภาพของชุมชนในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน ก่อนและหลังการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนในการกระจายรายได้ จากการท่องเที่ยวในชุมชน	$\bar{X}$	SD	t-value
ก่อนการพัฒนา	11.22	4.37	
หลังการพัฒนา	18.59	2.16	*8.86

* $P < 0.05$

3. ผลการประเมินการพัฒนาต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการประเมินผลการพัฒนาต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายหลังจากการพัฒนาพบว่าโดยภาพรวมชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนสอดคล้องและครอบคลุมตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนจัดระบบการท่องเที่ยวการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในชุมชนหรือการเตรียมความพร้อมบุคคลก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้มีศักยภาพหรือความสามารถในการให้บริการนำเที่ยวตลอดจนใช้คำอธิบายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว การระดมความคิดของคนในชุมชนเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ การให้บริการ

นำเที่ยวแก่สมาชิกในชุมชนยึดถือปฏิบัติ การกำหนดแนวปฏิบัติให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ การกำหนดค่าธรรมเนียมการให้บริการและการหักเงินสะสมเป็นกองทุนเพื่อนำเงินมาใช้พัฒนาชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน การกำหนดให้สมาชิกในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ในส่วนของกลุ่มให้บริการตะเกียง กลุ่มให้บริการเช่าแพ และกลุ่มผู้จำหน่ายอาหาร เครื่องดื่มต้องทำหน้าที่ดูแลรักษาความสะอาดและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การสำรวจสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสำรวจสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในถ้ำเพื่อรับรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นและหาทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมที่อาจเกิดขึ้น

เพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ภายหลังการพัฒนาจึงได้ประเมินการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านถ้ำลอด พบว่าครัวเรือนในชุมชนถ้ำลอดมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสภาพบริเวณแหล่งท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน การสำรวจสภาพความเสื่อมโทรมของถ้ำ การได้รับการพัฒนาทักษะในการนำเที่ยว และการมีส่วนร่วมได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อจุนเจือชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน อย่างไรก็ตามในประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการให้คำอธิบายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำลอดและการมีส่วนร่วมในการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในชุมชนพบว่ามีส่วนร่วมในระดับปานกลางซึ่งจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า สมาชิกในชุมชนมีข้อจำกัดในการใช้ภาษาอังกฤษสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่ทำได้ก็เฉพาะกับนักท่องเที่ยวชาวไทยเท่านั้น ซึ่งรายละเอียดการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านถ้ำลอดภายหลังการพัฒนาปรากฏดังตาราง 14

ตาราง 14 ร้อยละของครัวเรือนในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
ถ้ำลอดภายหลังการพัฒนา

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1.การเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน	29.44	51.20	19.36
2.การมีส่วนร่วมในการให้บริการตะเกียงนำชมถ้ำ	63.35	24.12	12.53
3.การมีส่วนร่วมได้รับรายได้จากการนำนักท่องเที่ยวชมถ้ำลอด	41.79	39.64	18.57
4.การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดสภาพบริเวณแหล่งท่องเที่ยว	23.10	48.24	28.66
5.การมีส่วนร่วมในการกำหนด ระเบียบ กฎเกณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน	47.60	38.19	14.21
6.การมีส่วนร่วมในการให้บริการล่องแพน้ำเที่ยวถ้ำ	29.91	54.68	15.41
7.การมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนสำรวจสภาพความเสื่อมโทรมของถ้ำ	48.61	30.91	20.48
8.การมีส่วนร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลทางลบของการท่องเที่ยวในชุมชน	33.51	40.38	26.11
9.การมีส่วนร่วมในการให้คำอธิบายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำลอดแก่นักท่องเที่ยว	24.72	39.56	35.70
10. การมีส่วนร่วมในการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในชุมชน	26.77	40.39	32.84
11. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว	28.14	42.11	29.75
12.การท่องเที่ยวในชุมชนมีส่วนในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในครัวเรือน	30.46	39.93	29.61
13.การเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะในการให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเที่ยวในชุมชน	28.85	39.46	31.96
14.การรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน	37.27	32.59	30.14
15.การมีส่วนร่วมในการแนะนำแนวปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวก่อนและระหว่างการเดินทาง	30.08	45.50	24.34

นอกจากนั้นเมื่อทำการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนระหว่างก่อนการพัฒนากับหลังจากพัฒนาพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t=7.82$; $p<0.05$) โดยค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลังการพัฒนามีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อนการพัฒนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินการวิจัยและพัฒนา มีประสิทธิผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนกับรายละเอียด ตามตาราง 15

ตาราง 15 ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนก่อนและหลังการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของครัวเรือน	$\bar{X}$	SD	t-value
ก่อนการพัฒนา	28.11	5.36	7.82*
หลังการพัฒนา	40.16	3.98	

หมายเหตุ * $P < 0.05$